

ALEKSANDER POSERN-ZIELIŃSKI

KONCEPCJE ETNICZNOŚCI W AMERYKAŃSKICH STUDIACH ETNICZNYCH

Jednym z podstawowych pojęć współczesnych amerykańskich studiów etnicznych jest etniczność (*ethnicity*)¹. W ostatnim dziesięcioleciu określenie to zrobiło ogromną karierę, zdobywając popularność nie tylko na gruncie nauk społecznych, ale także utrwalając się w słownictwie politycznym i języku amerykańskich *mass media*². Termin ten znalazł zastosowanie w interpretacji wszystkich niemal zjawisk etnicznych i rasowych występujących w całym 200-letnim okresie formowania się amerykańskiego narodu. Posługują się nim zarówno socjologowie, jak i antropologowie, którzy włączają kategorię etniczności do teorii takich procesów, jak asymilacja, integracja czy akulturacja (Posern-Zieliński 1977 a). Do swego słownictwa fachowego wprowadzili „etniczność” także historycy prowadzący studia nad dziejami imigracji do USA i rolą czynnika etnicznego (*ethnic factor*) w kształtowaniu się amerykańskiej cywilizacji. W ramach tych, i szeregu innych jeszcze,

¹ Nie wydaje się trafną propozycją tłumaczenie terminu *ethnicity* jako „etnicyzm”. To ostatnie określenie mogłoby jedynie odpowiadać z grubsza tzw. ruchowi etnicznego odrodzenia (*ethnicity movement, revival*). Obejmowałoby zatem, podobnie jak wszystkie inne „izmy”, pewien nurt intelektualny odwołujący się do etnicznych sentymentów, nie zaś cechę lub zbiór cech dystynktywnych, umożliwiających klasyfikację jednostek i grup wg. etnicznych rodowodów i specyfiki kulturowej.

² Po raz pierwszy termin ten został użyty w 1953 r., choć jeszcze w latach 60-tych nie zyskał aprobaty i z tej racji nie znalazł się w czołowych amerykańskich słownikach. Sytuacja zmieniła się dopiero na progu lat 70-tych, kiedy to nowy termin wprowadzony został „oficjalnie” do zasobu leksykalnego języka angielskiego (Glazer and Moynihan 1975, s. 1).

dyscyplin nadawano „etniczności” coraz to inne znaczenia, co w dużej mierze utrudnia interdyscyplinarną dyskusję i koordynację badań w zakresie studiów etnicznych. W rezultacie poszczególni badacze wprowadzali często własne, robocze, a więc różniące się od siebie, definicje „etniczności”. Większość jednak stosuje ten termin, kierując się głównie intuicją i nie dociekając głębiej istoty analizowanego zjawiska.

Dogodnym punktem wyjścia do szerszego omówienia kontrowersyjnych problemów związanych z definicją „etniczności” mogą być założenia programowe oraz treść młodego czasopisma naukowego poświęconego wyłącznie problemom etnicznym. Pierwszy tom tego pisma (kwartalnika), zatytułowanego „Ethnicity”, opublikowany został w Nowym Yorku w 1974 r.³ Jego komitet redakcyjny, z tej miary specjalistą na czele co Andrew M. Greeley, sprecyzował na wstępie cele, zadania i podstawowe zainteresowania nowego periodyku. I tak, ma on być „skoncentrowany na (zjawiskach) utrzymywania się różnorodności wśród ludzkich grup w zindustrializowanym i industrializującym się świecie oraz ułatwiać zrozumienie (procesów), w jakich poszczególne grupy oddziałują na siebie w ramach społeczeństwa. Pismo jest zainteresowane etniczną różnorodnością i integracją gdziekolwiek na świecie (zjawiska) te mogłyby być obserwowane i studiowane” (Greeley 1974, s. III).

Z konstatacji tej wynika wyraźnie, że etniczność to nie tylko zagadnienia stosunków interetnicznych, ale także badania nad specyfiką etniczną poszczególnych grup oraz nad utrzymywaniem się etnicznych odrębności, określających pluralizm kulturowy wielu współczesnych społeczeństw, w tym także społeczeństwa Stanów Zjednoczonych. Nowy problem pojawia się jednak znów, gdy spróbujemy ściślej określić, co redakcja „Ethnicity” rozumie pod pojęciem „etnicznej różnorodności” (*ethnic diversity*). Wg Greeleya czynnik ten można bowiem sprowadzić do takiego układu zróżnicowań grup społecznych, który nie byłby redukowany ani do struktury demograficznej, czy też podziałów klasowo-zawodowych, a opierałby się na różnicach wynikających z odmienności ras, religii, narodowości, języków ojczystych i nawet terytorium zamieszkiwania.

Ta robocza deskryptywna definicja etniczności zdaje się odpowiadać najnowszym tendencjom studiów etnicznych w USA, obejmujących grupy powstałe w oparciu o odmienność rasy, pochodzenia narodowego (*national origin*) i religii, czy też o jakąkolwiek kombinację tych cech (Gordon 1970, s. 27).

³ W polskim piśmiennictwie kwartalnik „Ethnicity” omówiony został przez G. Babińskiego na łamach „Przeglądu Polonijnego” (t. 2: 1976, z. 1, s. 191-193).

W pluralistycznym społeczeństwie amerykańskim grupy takie, jak wymienione wyżej, znajdują się w procesie ciągłych zmian społecznych, kulturowych, ekonomicznych i politycznych. Z jednej strony podlegają one asymilacji i akulturacji, integrują się stopniowo z *host society* i wspartą na anglosaskich tradycjach cywilizacją amerykańską, z drugiej jednak — zachowują wciąż pewne cechy swej identyczności etnicznej i odrębności kulturowej, które czynią z przedstawicieli tych grup tzw. etników, a więc ludzi cechujących się inną etnicznością aniżeli przedstawiciele tzw. głównego nurtu społeczeństwa amerykańskiego⁴.

Badając te grupy zauważono, że niektóre zachowania i reakcje ich członków są w dużej mierze uwarunkowane przez dziedzictwo kulturowe wniesione przez poszczególne grupy i zbiorowości do Ameryki. To dziedzictwo kulturowe i oparta na nim tradycja etniczna zdaje się stanowić klucz do określenia istoty etniczności. Na ten aspekt trafnie zwrócili uwagę A. M. Greeley i W. C. McCready (1975, s. 209 - 235), którzy zastanawiali się nad rzeczywistą rolą czynnika spuścizny kulturowej w dzisiejszych zachowaniach i ideałach amerykańskich etników. Wychodząc od analizy etnograficznych materiałów, które charakteryzowały niektóre cechy kultury ludowej mieszkańców południowych Włoch, Sycylii oraz Irlandii, sformułowali oni szereg hipotez odnośnie prawdopodobieństwa kontynuacji pewnych wywiedzionych z Europy wzorów zachowań i upodobań w środowiskach etnicznych ukształtowanych już w wyniku imigracji do Stanów Zjednoczonych. Badacze ci, posługując się metodą tzw. badań międzykulturowych, stwierdzili, że większość założonych hipotetycznie przewidywań na temat trwałości występowania niektórych wzorów zachowań i preferencji kulturowo-osobowościowych, sformułowanych w oparciu o znajomość cech charakteru narodowego i kultury grup europejskich, w pełni potwierdziła analiza materiału północnoamerykańskiego. Studium to zwróciło zatem uwagę 1) na konieczność głębszego zainteresowania się badaczy charakterystyką kulturową krajów i regionów pochodzenia poszczególnych zbiorowości w dobie ich emigracji; 2) uświadomiło specjalistom od zagadnień etnicznych, że samo studiowanie etnicznych zachowań zgodnie z tradycją mocno zakorzenionego nadal behawioryzmu nie może dać wyjaśnień w pełni wystarczających dla zrozumienia trwałości etnicznego pluralizmu w USA.

Etniczność jako podstawa tego pluralizmu nie składa się wyłącznie

⁴ O skali różnicowania etnicznego i problemie etniczności świadczyć mogą dane liczbowe. I tak np. w r. 1970 ponad 75 mln. Amerykanów określiło siebie jako „etników”, choć tylko 11 mln. osób z tej liczby urodziło się poza granicami Stanów Zjednoczonych (Bernard 1972, s. 4).

z samych zachowań klasyfikowanych jako etniczne, a więc odbiegających od amerykańskiego standardu anglosaskiej cywilizacji. Jest bowiem właściwością opartą na dialektycznym splocie pewnych elementów świadomości społecznej (tradycji etnicznej, wiedzy historycznej, symboliki narodowej, upodobań, opinii, postaw) z zachowaniami przez tę świadomość warunkowanymi. Te zachowania etniczne są w tym znaczeniu jedynie przejawami zewnętrznymi etniczności. Jedne z nich obejmują działania świadomie podejmowane dla wyrażenia swej odrębności (np. uczestnictwo w paradzie Pułaskiego na 5-tej Alei w Nowym Jorku) i można je tu określić jako elementy subiektywnego zaangażowania. Inne zachowania, niezależne od autorefleksji jednostki, mogą być również klasyfikowane jako etniczne (np. stosunki między poszczególnymi członkami rodziny) ze względu na utrwalony w danym środowisku wzór kulturowy. Mamy więc tu do czynienia z elementami obiektywnego uwarunkowania.

Przegląd literatury z lat 60 i 70-tych na temat etnicznych grup oraz stosunków interetnicznych daje pewne pojęcie o sposobie definiowania etniczności w amerykańskich naukach społecznych. Ukazuje również narastanie wśród coraz większej liczby badaczy przekonania, że bez dalszej dyskusji nad tym zagadnieniem nie będzie można ani efektywnie rozwijać teorii polietnicznego społeczeństwa kulturowego pluralizmu, ani też włączyć się do opracowania strategii przyszłej polityki etnicznej.

Na temat dotychczasowych sposobów posługiwania się terminem etniczności najbardziej krytycznie wypowiedział się profesor nauk politycznych — Harold R. Isaacs (1974, s. 15-17), określając *ethnicity* jako swego rodzaju „bałwana ze śniegu”, którego krótki żywot w rzeczywistości uniemożliwia poddanie go naukowej obserwacji i wiwisekcji. W stwierdzeniu tym, nie pozbawionym gorzkiej ironii, kryje się jednak sporo przesady, a także niedocenianie trwałości czynnika etnicznego w amerykańskiej historii. Nie mniej znamienne jest, że wieloznaczność terminu „etniczność” nie stanowi wyłącznie jego specyfiki, lecz należy do zjawisk permanentnie występujących na gruncie współczesnych studiów etnicznych. Podobna nieostrość towarzyszy przecież takim pojęciom zaczerpniętym ze słownika nauk społecznych, jak „plemień”, „rasa”, „klan”, „narodowość” czy „grupa etniczna”, mimo że posiadają one od dawna ugruntowane miejsce w teorii antropologii kulturowej i socjologii. Sytuacja jest więc trudna, choć na pewno nie beznadziejna.

Drogę wyjścia z tego impasu starał się znaleźć badacz kanadyjski — W. I. Isajiw (1974), który podjął się analizy dotychczasowych definicji „etniczności”, uważając, że w ten sposób będzie można wyodręb-

nić najbardziej uniwersalne jej cechy, a tym samym — rozwiązać problem wieloznaczności tego terminu. Niestety, prawie wszystkie definicje zostały przez niego niewłaściwie dobrane, co pozbawiło większej wartości końcowe wnioski jego rozważań. Isajiw niefortunnie bowiem zajął się analizą definicji grupy etnicznej, a nie samej etniczności. To poważne nieporozumienie stanowiło jednak nie tylko skutek indywidualnych zapatrywań tego badacza, ale przede wszystkim było wyrazem głęboko tkwiącej w nauce amerykańskiej tendencji do traktowania etniczności jako synonimu grupy czy zbiorowości etnicznej, posiadającej odrębny etos kulturowy bądź też charakterystyczny tylko dla siebie *folkway* oraz wspólny sens swojskości (*peoplehood*) (Gordon 1970, s. 28).

Koncepcja utożsamienia etniczności z grupą jest nie do przyjęcia z tego głównie powodu, że ignoruje ona subiektywistyczne parametry etnicznej identyfikacji, koncentrując się jedynie na aspektach uwypuklających istnienie odrębnych zespołów etnicznych. Satysfakcjonująca definicja etniczności winna uwzględniać oba te aspekty łącznie, ukazując związek uwarunkowanych etnicznie zachowań z ich kulturowymi wzorami i symboliką wywiedzioną z dziedzictwa kulturowego. Tak rozumiana etniczność przejawiać się będzie nie tylko poprzez formy zorganizowanego życia poszczególnych wspólnot etnicznych (np. przez przynależność do etnicznej parafii), lecz również w formach trudno dostępnych dla zewnętrznego obserwatora, np. w okazjonalnych aktach „solidarności etnicznej, w specyfice zainteresowań kulturalnych, czy formach psychologicznej łączności z kręgiem osób o podobnym rodowodzie.

Na obiektywny, a zarazem subiektywny wymiar etniczności zwróciła również uwagę w 1973 r. redakcja „American Heritage Dictionary”, w którym opublikowano definicję etniczności uwzględniającą już oba te aspekty. Etniczność w jej ujęciu jest z jednej strony dumą etniczną (*ethnic pride*), a więc samoidentyfikacją opartą na świadomości swego własnego rodowodu narodowego i kulturowego, z drugiej zaś jest stanem przynależności do określonej grupy etnicznej, akcentowanym przede wszystkim poprzez zachowania, np. kultywowanie tradycji obrzędowych w okresie Bożego Narodzenia (Glazer and Moynihan 1975, s. 1).

Należy tu także zwrócić uwagę na fakt, że etniczność może również określać pewne sfery psychiki człowieka, będące poza jego kontrolą, co ujawnia się często w reakcjach determinowanych przez odmiennosć przebiegu socjalizacji w etnicznej rodzinie. Ta specyfika etnicznego podłoża, z jakiego wywodzą się przedstawiciele poszczególnych grup, określa przecież ich „etniczny charakter” analogicznie do sposobu w jaki podłoże historyczne i dziedzictwo kulturowe kształtuje wspólnotę cech narodowych zwanych potocznie charakterem narodowym. Ten „et-

niczny charakter” stanowi w warunkach amerykańskich jeden z istotnych składników etniczności, widocznych np. w odmienności zachowań, w preferencjach zawodowych, sportowych czy zabawowych, w wartościach przypisywanych materialnym i pozamaterialnym wyznacznikom stabilizacji, w reakcjach psychicznych, etc. (Greeley 1975, s. 50; Suchman 1964, s. 319).

Dyskusję nad definicją etniczności utrudnia dodatkowo fakt, że uczestniczą w niej zarówno ci badacze, którzy do budowy swych konstrukcji teoretycznych wykorzystują amerykański materiał empiryczny, jak i ci, którzy opierają się na całkowicie odmiennych realiach etnicznych trzeciego świata. Poszukiwanie jednej, uniwersalnej definicji, adekwatnej wobec każdej sytuacji historycznej i geograficznej, wydaje się zabiegiem skazanym z góry na niepowodzenie. Stany Zjednoczone i naród amerykański znajdują się obecnie na innym etapie formowania swej etnicznej jedności aniżeli nowe państwa i narody Azji czy Afryki. Całkowicie odmienne były również drogi ich historycznego rozwoju, w wyniku czego ukształtowała się pluralistyczna struktura etniczna USA (West 1972, s. 487 - 495). Zapominanie o odmienności procesów narodotwórczych na poszczególnych obszarach jest po prostu ignorowaniem czynnika historycznego i kontekstu kulturowego. Bez ich uwzględnienia nie można zaś określić, czym w istocie rzeczy jest etniczność, w jaki sposób się ona przejawia i jaką pełni funkcję w określonych warunkach społecznych, kulturowych, religijnych, rasowych i politycznych. Nie stosując takiej strategii postępowania, grozić nam zawsze będzie niebezpieczeństwo utraty zdolności rozróżniania etniczności ukształtowanej przez transoceaniczną migrację wielkich rzesz ludzkich w poszukiwaniu lepszych warunków życia (przypadek USA, Kanady, Nowej Zelandii czy Australii) od etniczności zdominowanych politycznie grup plemiennych w Nigerii, czy też od walczących o swe prawa do kulturowego samostanowienia i politycznej autonomii Basków, czy wreszcie od etniczności cypryjskich Greków i Palestyńczyków pozbawionych siłą swych ojczystych ziem. Rozumiał to doskonale R. Kolm (1971 a, s. 8), znany badacz polskiego pochodzenia, specjalizujący się w zagadnieniach etnicznych. Określił on bowiem interesujące nas tu zjawisko, związane z procesem imigracji, mianem „etniczności Nowego Świata” (*New World ethnicity*), pojmując ją jako efekt transplantacji „narodowych grup kulturowych Starego Świata” na grunt amerykański, na którym uzyskały one dopiero status grup etnicznych.

Powracając jednak do zasadniczego nurtu naszych rozważań, oscylującego wokół dyskusji na temat sposobów wyjaśniania treści etniczności w warunkach amerykańskich, można stwierdzić, że nie rozwiązuje tej kwestii ani teoria odwołująca się do starej idei *Blut und Bo-*

den, weberowskiej koncepcji *Ethnische Verwandschaftsgeföhle* (1961, s. 305 - 309), ani też do amerykańskich propozycji ostatnich lat, posługujących się koncepcjami „podstawowej identyfikacji grupowej”, „wrodzonych cech ludzkiej psychiki”, czy też „kompleksu chłopskich migracji do industrialnych metropolii”. Często odnosi się wrażenie, że im bardziej rozwijają się studia etniczne, tym trudniej można się poruszać w gąszczu krzyżujących się wzajemnie definicji i teorii. Stąd wśród szeregu badaczy rodzi się naturalny sprzeciw przeciwko wszelkim dywagacjom na ten temat. W zamian albo milcząco przyjmuje się jedną z istniejących już koncepcji, albo też konstruuje się czysto robocze definicje etniczności na użytek konkretnej pracy. Tak postąpił np. L. F. Tomasi (nd, s. 30), określając etniczność jako „różnorodność amerykańskiego społeczeństwa wywołaną przez imigrację białych grup etnicznych z Europy do Ameryki w okresie między 1820 a 1920 r. i ich stosunkami z całym społeczeństwem”. W tym wąskim, pragmatycznym ujęciu etniczność została sprowadzona do pewnych, w dalszym ciągu niezbyt precyzyjnie określonych, cech (różnorodność i stosunki interetniczne) jednej tylko kategorii amerykańskich grup etnicznych.

Tego typu definicje z reguły niewiele wnoszą do ogólnych rozważań nad etnicznością. Dlatego też pominiemy je w naszym przeglądzie koncepcji teoretycznych, zwracając jedynie uwagę na te próby, których celem było uchwycenie istotnych cech etniczności. Najogólniej rzecz rozpatrując, interesujące nas definicje sprowadzają etniczność do następujących pięciu sposobów jej pojmowania jako: 1) grupy etnicznej, 2) identyczności grupowej, 3) zachowań członków grup etnicznych, 4) sentymentów etnicznych oraz 5) etnicznie uwarunkowanych norm, wartości i wzorów życia, a więc wszystkich tych cech, które współtworzą specyfikę kulturową etosu danej grupy w warunkach pluralistycznego społeczeństwa.

Jak już wyżej wspomniałem, najczęściej pojęcie etniczności łączy się z grupą etniczną obcego pochodzenia, która mimo swego oderwania od ojczystych terenów nadal utrzymuje własną odrębność w nowym środowisku społeczno-etnicznym. Inaczej mówiąc, stawia się znak równości między etnicznością a grupą, rozpoznawalną zwykle w nowym społeczeństwie na podstawie różniących ją cech kulturowych, religijnych, rasowych i językowych. Wspomniany już Isajiw, analizując cechy etniczności, a więc — w myśl jego koncepcji — cechy dystyngtywne grup etnicznych, stwierdził, że do najczęściej wskazywanych elementów określających grupę etniczną należą: wspólne pochodzenie, podobieństwa kulturowe, wspólnota wyznaniowa, rasowa i identyczność i ten sam język. Na tej podstawie podjął się konstrukcji własnej definicji etniczności, którą sformułował w następujący sposób: „etniczność

możemy definiować jako grupę lub kategorię osób posiadających wspólne genealogiczne pochodzenie i wspólne treści kulturowe, posiadających świadomość swojskości oraz połączonych więzami stosunków społecznych typu wspólnoty, która ukształtowana jest na imigracyjnym podłożu i posiada raczej status mniejszości, aniżeli większości w ramach szerszego systemu społecznego" (Isajiw 1974, s. 118).

Definicja ta w niczym istotnym nie odbiega od wielu współczesnych definicji grupy etnicznej znanych z podręczników socjologii i antropologii (Sadowski 1973, s. 177 - 184). Z jednej strony kładzie ona nacisk na obiektywne czynniki historyczno-społeczne i kulturowe, kształtujące faktyczną odrębność grupy, z drugiej zaś — podkreśla także znaczenie ukształtowanego przez te czynniki subiektywnego poczucia wzajemnej łączności i odrębności względem otoczenia. Wprawdzie pośrednio można się domyślić, w jakich to cechach stanowiących podstawę funkcjonowania grupy dostrzegł autor piętno etniczności, to jednak wskutek wyraźnego uwypuklenia roli pierwotnych więzi społecznych (*Gemeinschaft-type of relations*) osłabił on praktycznie użyteczność swej definicji dla analizy nie tylko zjawisk etniczności, ale i etnicznego zróżnicowania mieszkańców Stanów Zjednoczonych czy Kanady.

Wg definicji Isajiwa, warunkiem koniecznym wystąpienia etniczności jest przecież grupa etniczna, która przybiera kształt wspólnoty etnicznej i to nie w sensie wspólnoty więzów „duchowych”, ale wspólnoty obiektywnych więzów społecznych. Poza tą wspólnotą nie ma więc etniczności ani w sensie oceny zachowań i świadomości jednostek o imigracyjnej biografii, lecz odizolowanych od swych grup pierwotnych, ani też w sensie kwalifikacji działań Amerykanów etnicznego pochodzenia, którzy nie są już zintegrowani z etnicznymi społecznościami swych ojców i dziadów. A zatem koncepcja etniczności Isajiwa byłaby przydatna w analizie np. etnicznego getta amerykańskich miast doby wielkiego kryzysu czy współczesnych dzielnic nędzy okupowanych przez mniejszości „kolorowe” i latynoskie. Natomiast byłaby już ona bezużyteczna dla studiów nad etnicznością trzeciej i dalszej generacji etników, nie wchodzących często w skład etnicznych wspólnot, lecz zintegrowanych w dużym stopniu z amerykańskim otoczeniem, czyli z tzw. *host society*. Z tego choćby względu takie stanowisko jest nie do przyjęcia. W jaki bowiem sposób wyjaśnić utrzymywanie się pluralistycznego charakteru amerykańskiego społeczeństwa czy zjawiska określanego mianem renesansu etnicznego, które przyczyniają się do wzrostu zainteresowań etnicznymi genealogiami i treściami kulturowymi wśród ludzi uważanych od dawna za „przeciętnych” Amerykanów?

Większość grup etnicznych uformowanych w Stanach Zjednoczonych na fali tzw. nowej imigracji (głównie grup wschodnio-, południo-

wo- i środkowoeuropejskich, a zatem także i Polonii) nie stanowi już dziś w żadnym wypadku grup społecznych w skali ogólnokrajowej. Tworzą one agregaty jednostek, organizacji etnicznych, wspólnot sąsiedzkich, rodzin etnicznych, parafii itp., których heterogeniczność potęguje ponadto zróżnicowanie społeczne, odmienny stopień asymilacji i integracji poszczególnych generacji oraz odmienne koleje losów imigracyjnych itp. W skład tego agregatu wchodzi zarówno imigranci, jak i ich potomkowie zazwyczaj jeszcze mocno związani z kulturą kraju pochodzenia, a także liczna kategoria osób o etnicznym rodowodzie, wyrażająca w różnych formach sympatię dla kultury kraju swych przodków (Łepkowski 1976, s. 162 - 170).

Tak różnorodny skład tych etnicznych agregatów nie upoważnia w najmniejszej mierze do traktowania ich łącznie jako grupy społecznej wyodrębnionej z amerykańskiej rzeczywistości. O przynależności do tej specyficznej kategorii etnicznej decyduje bowiem tylko pewne minimum cech kwalifikujących, związanych z etnicznością (Plax 1974, s. 299). Należy do nich wspólnota dziedzictwa kulturowego i podzielenie przez członków tego agregatu niektórych wspólnych wartości kulturowych, a także zachowanie przez nich świadomości swego pochodzenia (Paluch 1976, s. 23).

Mamy więc tu do czynienia z pewną etniczną „wspólnotą kulturową” (Łepkowski 1976, s. 174) całkowicie nowego typu, której w żaden sposób nie można sprowadzać do kategorii grupy społecznej, choć w poszczególnych przypadkach takie grupy w jej skład wchodzić mogą. Stąd też bardziej uzasadnione z teoretycznego punktu widzenia wydaje się operowanie terminem „zbiorowość etniczna”, który również na gruncie polskich badań nad Polonią zyskuje sobie stopniowo coraz większą popularność i uznanie (Stan... 1976, s. 13; Posern-Zieliński 1977 a, s. 218 - 219; Kubiak 1975, s. 35). Jeśli jednak pojęcie to zastępowane jest często tradycyjnymi terminami w rodzaju grupa etniczna czy wspólnota etniczna (*ethnic community*), to tym ostatnim należy przypisywać nie tyle znaczenie socjologiczne, co kulturologiczne, przyjmując że wyrażają w sposób metaforyczny wspólnotę cech, a więc typ etniczności konstytuujący daną zbiorowość.

Powracając do naszej dyskusji nad definicją Isajiwa, zwróćmy uwagę na dwa, szczególnie — naszym zdaniem — ważne jej aspekty. Chodzi tu o wspólne pochodzenie, a raczej — mówiąc bardziej precyzyjnie — o przeświadczenie o takowym pochodzeniu oraz o wspólnotę pewnych cech kulturowych. Zarówno czynnik religijny, jak i rasowy, nie wydają się nam najważniejsze, gdyż zawsze sprowadzić je można do cech kulturowych. Posłużmy się tu przykładem amerykańskich Murzynów. Ich czerń skóry i pewien syndrom cech morfologicznych nie ma

przecież bezpośredniego związku ze świadomością murzyńskiej odrębności i odmiennością zachowań czarnych Amerykanów. Odrzucając rasis-towskie przesady musimy zatem przyjąć, że różnice antropologiczne są jedynie trwałymi cechami biologicznymi, wykorzystanymi jako zewnętrzne symbole historycznej i kulturowej odrębności, którą ukształtowały zarówno tragiczne dzieje niewolniczego losu przodków tych ludzi, jak i ich afrykańskie pochodzenie. Czarny kolor skóry stał się wyznacznikiem odrębności społecznej i kulturowej w „białej” Ameryce. Ta sama cecha w „czarnej” Afryce jest już przez brak kontrastu prawie niezauważalna. O odrębności poszczególnych grup decydują tam bowiem inne symbole zewnętrznej identyfikacji etnicznej, społecznej i kulturowej (np. tatuaż, skaryfikacja, typ fryzury, język, budowa ciała, ubiór itp.) (Glazer and Moynihan 1970, s. XXXIX - XL).

Symbole te służą jako znaki rozpoznawcze, stanowią zewnętrzną ekspresję odmienności, są więc wyrazem tzw. „podstawowej identyczności grupowej” (*basic group identity*) — jak określił to H. Isaacs (1974, s. 17 - 28). Badacz ten uważał, sprowadzając praktycznie etniczność do zjawiska podstawowej identyczności grupowej, że cechę tę nabywa się w procesie socjalizacji dziecka w określonym środowisku posiadającym własne tradycje, specyficzne wzory, normy i wartości. A więc i ta definicja etniczności stanowi w gruncie rzeczy koncepcję grupy etnicznej o wyraźnie zarysowanych cechach dystynktywnych, której przypisuje się kształtowanie świadomości pochodzenia i określanie „etnicznego charakteru” swych członków. Nie mieszczą się w niej również te zjawiska etniczności, które przypisujemy ludziom dość luźno związanym ze społecznościami imigrantów i ich etnicznie aktywnych potomków.

Wprawdzie Isaacs wprowadził również koncepcję „wielokrotnej identyczności”, aby przy jej pomocy wyjaśnić etniczność tych Amerykanów, którzy — mimo wysokiego stopnia asymilacji i akulturacji — zachowali pewne sentymenty do kraju i kultury przodków, propozycja ta dla naszych rozważań jest jednak niezbyt przydatna. Należy bowiem wątpić w to, aby świadomość pochodzenia i pewne sentymenty czy zainteresowania kulturowe, skierowane w stronę dziedzictwa kraju pochodzenia, stanowiły w warunkach amerykańskich wystarczającą podstawę dla powstania „podstawowej identyczności”. Koncepcja ta może znaleźć zastosowanie w analizie społeczności imigracyjnych, pierwszopokoleniowych czy też etnicznych grup rasowo-kulturowych, takich jak Murzyni lub Indianie. Niiewielkie jest jednak jej zastosowanie w badaniach białych etników europejskiego pochodzenia. Ludzie ci uważani są przecież za Amerykanów i sami identyfikują się przede wszystkim z tym krajem, społeczeństwem, narodem i cywilizacją, w której uro-

dzili się, wyrosli i związali swe losy. Jaki bowiem związek z podstawową identycznością grupową może mieć wakacyjny wyjazd do kraju przodków, zamiłowanie do tańca ludowego, wyrażone w przynależności do studenckiego zespołu folklorystycznego, picie barwionego na zielono piwa w dniu św. Patryka przez Amerykanów irlandzkiego pochodzenia czy też głosowanie na takich kandydatów, których nazwiska wskazują na podobne do wyborców parantele genealogiczne.

Kolejną z kilku możliwych do przyjęcia definicji etniczności jest ta, która sprowadza etniczność do zachowań warunkowanych etniczną tradycją rodzinną, czy kulturową środowiska, w którym dana jednostka dorastała (Plax 1974, s. 314 – 315). Propozycja ta, pozornie trafiająca do przekonania, przy bliższej analizie wzbudza jednak również uzasadnione zastrzeżenia. Przede wszystkim należy zadać sobie pytanie, czy sprowadzenie etniczności tylko do zachowań nie zawęży zbyt wiele pola obserwacji. Nowsze badania zdają się takiej propozycji przeczyć, ukazując świat wewnętrznych przeżyć etnika, często dość luźno związany z obserwowanymi zachowaniami, a mimo to ukierunkowany w stronę etnicznych zainteresowań czy sentymentów. Ponadto nie zawsze wiadomo, które zachowania członków zbiorowości etnicznych uznać należy za etnicznie uwarunkowane oraz czy sam fakt, że podmiotem danego typu działalności są etnicy upoważnia postronnego obserwatora do orzekania o etnicznym charakterze tych przedsięwzięć.

Krytycy koncepcji sprowadzającej etniczność do zachowań stali się rzecznikami poglądu głoszącego konieczność rozpatrywania etniczności jako pewnej specyficznej kategorii poczucia etnicznego (*ethnic feelings*), przejawiającego się nie tylko w zachowaniu etników, ale przede wszystkim w ich sentymentach, upodobaniach, wrażliwości — słowem w świadomości i osobowości. W tej grupie definicji punkt ciężkości został wyraźnie przesunięty ze sfery zachowań na płaszczyznę psychologiczną.

Koncepcję tego typu wysunął już w 1954 r. (s. 161 – 164) N. Glazer, późniejszy współautor słynnej książki *Beyond the Melting Pot*, który scharakteryzował etniczność jako pewien rodzaj etnicznej świadomości, składającej się po części z „nostalgii”, po części z „ideologii” etnicznej. Podobnego zdania był również wspomniany już uprzednio M. Plax (1972, s. 99 – 104; 1974, s. 304), który uważał, że etniczność jako „poczucie” okazuje się czymś, co angażuje świadomość, czyniąc ją wrażliwą na nazwę grupy etnicznej, z którą dana jednostka wraz z podobnymi jej osobnikami identyfikuje się.

Odnotujemy tu również ciekawą definicję zaproponowaną przez wybitnego badacza językowych i kulturowych problemów etniczności, J. Fishmana (1966, s. 402), który pisał, że „etniczność określa się jako konstelację pierwotnych wrażliwości, sentymentów i uczuciowych

wieży". Te zaś uzewnętrzniają się od czasu do czasu w zachowaniach zarówno świadomych, jak i nie kontrolowanych. Inny badacz problemów etnicznych — historyk imigracji, R. Vecoli (1970, s. 71) — zaproponował, aby przez etniczność rozumieć „grupową świadomość opartą o poczucie wspólnego pochodzenia”. Wszystkie te definicje, choć trafiają bez wątpienia w istotne elementy etniczności, wydają się jednak niewystarczające, głównie ze względu na ich ogólnikowość. Zwracają one słusznie uwagę na fakt, że trzonem etniczności jest ten kompleks przekonań, sentymentów, wartości, zinternalizowanych wzorów, które ukształtowane zostały przez odmienną od amerykańskiej (tj. anglosaskiej) tradycję. Zatem w tym ujęciu etniczność nie jest sprowadzona do faktycznego uczestnictwa w grupie etnicznej, lecz traktuje się ją jako funkcję świadomości przynależenia do kategorii osób, które posiadają pod pewnym względem podobne życiorysy rodowe.

Ten ewidentny związek etniczności ze sferą świadomości sprawił, że niektórzy badacze amerykańscy zaczęli posługiwać się pojęciem etniczności identyfikacyjnej bądź narodowej (*national ethnicity*: Sandberg 1974, s. 31), w odróżnieniu od tych aspektów etniczności, które łączono zazwyczaj z działalnością kulturalną i dziedzictwem kulturowym etników, ich religią i językiem. W gruncie rzeczy ten typ etniczności sprowadzić można do samoidentyfikacji i wynikających z niej działań, wyrażających się w przypadku Polonii w określaniu swej przynależności etnicznej jako: 1) Polak mieszkający w Ameryce, 2) amerykański obywatel polskiej narodowości, 3) polski Amerykanin (*Polish-American*) czy 4) Amerykanin polskiego pochodzenia. Etniczność identyfikacyjna jest zespołem subiektywnych postaw i sądów, posiadających jednak oparcie w obiektywnych faktach⁵. Należy do nich przede wszystkim tradycja polskiego pochodzenia, zainteresowanie polską kulturą oraz to, co Kubiak (1976, s. 196) nazwał „zrozumieniem dla polskich interesów narodowych”. Jakkolwiek by tę ostatnią formułę interpretować, chodzi w niej przede wszystkim o podkreślenie emocjonalnego zainteresowania sprawami kraju pochodzenia przodków w płaszczyźnie kulturowej, politycznej czy jakiegokolwiek innej. Do wymienionych tu już czynników dodać jeszcze można zainteresowania, a raczej pewien typ solidarności wewnątrzgrupowej, np. polonijnej, uzewnętrzniający się w staraniach o dobre imię własnej grupy.

Te dwie formy identyfikacji etnicznej tworzą ze zbiorowości etnicznej swego rodzaju „grupę interesu” (*interest group*) o wysokim stop-

⁵ Od strony teoretycznej problem ten najpełniej przedstawiła u nas Siemienińska (1977, s. 242).

niu etnicznej świadomości (Greeley 1964, s. 110). Mówiąc o dwóch formach, mam na myśli zjawiska określane jako identyfikacja rozdzielona (Makarczyk 1976, s. 59 - 62), tj. taka, która odwołuje się zarówno do wspólnoty narodowej kraju zamieszkiwania, jak i do wspólnoty etnicznej ze społeczeństwem kraju pochodzenia.

Na złożony charakter etniczności zwrócił uwagę w sposób szczególnie trafny R. A. Schermerhorn (1974, s. 2). Pisał on, że etniczność to „syntetyczny termin, który odnosi się do zespołu wielu wzajemnie ze sobą powiązanych treści i składników określających naturę każdej grupy etnicznej. Etniczność jest zatem kompozycją wspólnych wartości, wierzeń, norm, gustów, świadomości grupowej, wierności, podzielanych wspomnień i pewnych ustrukturyzowanych związków w ramach grupy i wysiłków do zachowania grupy przez preferowaną endogamię”. Choć w przytoczonym tu cytacie silnie podkreślona jest rola grupy jako nośnika etniczności, to jednak w jednej ze swych wcześniejszych publikacji Schermerhorn (1970, s. 12) zwrócił uwagę na to, że etniczność może występować również poza grupą etniczną, to znaczy, że może stanowić cechę wyróżniającą konkretną zbiorowość etniczną (*ethnic collectivity*) pluralistycznego społeczeństwa Stanów Zjednoczonych⁶.

Takie założenie — jak już podkreślałem — znacznie lepiej odzwierciedla zróżnicowanie etniczne amerykańskiego narodu i ułatwia jego analizę. Symptomem przejawiania się etniczności w takiej zbiorowości jest poczucie faktycznego lub domniemanego wspólnego pochodzenia, pamięć o wspólnej przeszłości oraz zespolenie się wokół pewnych symboli kulturowych *defined as the epitome of their peoplehood*. Symbolami takimi mogą stać się wzory pokrewieństwa, pewne cechy rasowe, afiliacja religijna, język czy jakiegokolwiek inne elementy względnie ich różnorodne kombinacje.

Na ten aspekt etniczności zwraca uwagę coraz więcej badaczy, podkreślając, że etniczność analizuje się najlepiej w ramach teorii symbolicznych działań kulturowych. Identyfikacja z etnicznymi symbolami jest wyrazem emocjonalno-kulturowych związków jednostki z krajem pochodzenia przodków i jego dziedzictwem kulturowym, w którym znajduje on wartości istotne dla zachowania świadomości własnego rodowodu. Wartości te niosą właśnie symbole, w których manifestuje się związek z dziejami i dorobkiem kultury kraju ojców oraz idea psy-

⁶ W tym samym duchu wypowiadał się także A. Greeley (1964, s. 108), który traktował etniczną zbiorowość jako wyróżnioną na podstawie świadomości wspólnego pochodzenia „grupę etniczną” o przejściowym charakterze między formami organizacji społecznej typu *Gemeinschaft* i *Gesellschaft*.

chicznej wspólnoty z ludźmi o podobnym rodowodzie. Symbole te konstytuują więc niejako etniczną wspólnotę, która nie jest wspólnotą w sensie społecznym, ale jest nią z pewnością w sensie psychicznym (Kuczyński 1972, s. 235 - 237).

W takim właśnie kierunku zorientował swe rozważania D. R. Aronson (1976, s. 13 - 17), otwierając tom artykułów poświęconych etniczności, pt. *Ethnicity in the Americas*. Zaproponował on traktowanie etniczności jako „systemu etnicznych symboli”, czy mówiąc inaczej — specyficznego rodzaju ideologii umożliwiającej jej nosicielom wyodrębnianie się w oparciu o wspólne wartości (*ideology of value disengagement, ideology for disengagement*) z całości systemu społeczno-kulturowego i politycznego. Takie ujęcie jest jednak skrajnie redukcjonistyczne, bowiem Aronson sprowadził etniczność do ideologii etnicznej związanej przede wszystkim ze zjawiskiem tzw. „ruchu etnicznego odrodzenia”. Potraktował zatem jeden z ważnych przejawów etniczności za etniczność samą w sobie.

Wracając do definicji Schermerhorna można stwierdzić, że jej walory polegają przede wszystkim na: 1) zwróceniu uwagi na historyczno-kulturowy aspekt uwarunkowań świadomości członków zbiorowości etnicznej; 2) zauważeniu, że etniczność może przejawiać się współcześnie poprzez system symboli etnicznych, z których jedne mogą być stosowane świadomie dla podkreślenia identyczności grupowej, inne zaś — nieświadomie, bezrefleksyjnie jako skutek ciśnienia tradycji, niemożności oderwania się od dziejów swej grupy pochodzeniowej i wykształconych w jej obrębie norm i wartości.

Każda z przytoczonych wyżej definicji etniczności wydaje się zawierać częstkę prawdy, choć żadna z nich w pełni nie zadowala. U źródeł tego stanu rzeczy tkwią dwie przyczyny. Pierwszą z nich jest różnorodność ujęć badawczych i stosowanej aparatury pojęciowej, przy pomocy której zamierzano zidentyfikować etniczność (Dashefsky 1975, s. 10 - 17). Dla jednych są nią formy przejawiania się etnicznego różnicowania, dla innych etniczność jest odmiennością zachowań, stanowiących rezultat skumulowanych doświadczeń historycznych. Jeszcze inni badacze uwypuklają znaczenie symboliki w procesie identyfikacji etnicznej, rolę świadomości, uczuć i sentymentów, wreszcie etnicznych aspektów struktury osobowości.

Drugą przyczyną różnorodności definicji etniczności jest daleko idące zróżnicowanie rzeczywistości empirycznej, do której odnoszą się te konstrukcje teoretyczne. Stąd też poszczególne definicje w istocie doty-

⁷ Zwraca na to uwagę Kolm (1974, s. 65). Zob także A. M. Rose, *A systematic summary of symbolic interaction theory*, [w:] *Human behavior and social processes* (ed. by A. M. Rose), Boston 1962, ss. 3 - 19.

czą odmiennych sytuacji etnicznych, różnorodnych faz procesu asymilacyjnego (Kubiak 1975, s. 144-149) i odmiennych etapów akulturacji. Nic więc dziwnego, że jedne akcentują identyczność grupową, inne zaś kładą nacisk na zachowania, sentymenty czy etniczną symbolikę. Jest przecież rzeczą zrozumiałą, że inny będzie charakter etniczności w środowisku niedawno osiadłych w Stanach Zjednoczonych Portorykańczyków, którzy żyją w izolowanych od świata zewnętrznego latynoskich gettach *vecindades*, inny zaś zamieszkałych w stanie Minnesota potomków szwedzkich, fińskich lub norweskich osadników, przybyłych przed stuleciem do Nowego Świata, a dziś silnie zintegrowanych z *host society*.

Przyjmując tezę Nowaka (1976, s. 6), że struktura rzeczywistości odzwierciedla się w strukturze teorii, która rzeczywistość tę interpretuje, stwierdzamy, że odmienność sytuacji poszczególnych segmentów etnicznych amerykańskiej wspólnoty narodowej wyraża się w różnorodności koncepcji etniczności, mających tę odmienność wyjaśniać. Dlatego też wydaje się, że dążenie do sprecyzowania jednej, ścisłej i pasującej do wszystkich sytuacji definicji etniczności jest bezcelowe, bowiem albo będzie ona zbyt ogólnikowa, aby mogła być użyteczna, albo też w niedoskonały sposób enumeratywna, aby mogła znaleźć zastosowanie w każdej sytuacji.

Mimo tych zastrzeżeń spróbujemy jednak sprecyzować tu jakich elementów rzeczywistości etniczność najczęściej dotyczy i w jakich formach z reguły się objawia. Wychodząc od zawartych w tym rozdziale rozważań oraz odwołując się do interesujących uwag Kolma (1971, s. 59) i Obidinskiego (1974, s. 6) możemy stwierdzić, że etniczność w konkretnych warunkach formującego się wciąż amerykańskiego narodu stanowi cechę identyfikacyjną, decydującą o etniczno-kulturowym pluralizmie tego społeczeństwa. Cecha ta w zależności od stopnia asymilacji i akulturacji przejawiać się może z różnorodną intensywnością poprzez etniczną samoidentyfikację opartą na świadomości kulturowego pochodzenia oraz świadomości historycznych doświadczeń zarówno narodu i kraju pochodzenia, jak i amerykańskich dziejów grupy czy zbiorowości etnicznej. W procesie tej identyfikacji istotną rolę odgrywają symbole etnicznej przynależności, nawiązujące do wspólnego dla całej zbiorowości dziedzictwa kulturowego.

Obok tego zespołu czynników subiektywnej identyfikacji etniczność przejawia się również poprzez ciążenie dziedzictwa kulturowego i tradycje grupy etnicznej na świadomość i podświadomość jednostki i to

⁸ Na ten temat pisałem już szerzej w innym miejscu (1978), ukazując zagadnienie to na przykładzie Polonii i białych grup etnicznych w USA.

niezależnie od jej samoidentyfikacji. W ten sposób kulturowo uwarunkowane cechy osobowości, uzewnętrznione w postaci podobnych typów reakcji, wyborów, skłonności, wartości, motywacji, zainteresowań, etc., układają się poprzez swą powtarzalność w rodzaj etnicznego charakteru, który jest pochodną charakteru narodowego grupy pochodzeniowej etnika. Wreszcie etniczność przejawia się w zachowaniach będących zewnętrznym wyrazem zarówno działania elementów subiektywnej identyfikacji, jak i obiektywnych uwarunkowań etniczno-kulturowych. Chodzi tu o działalność wynikającą z podświadomych preferencji oraz świadome zaangażowanie się etnika w życie kulturalne, organizacyjne, polityczne, religijne swej zbiorowości, kultywowanie tradycji, udział w aktach solidarności etnicznej itp.

We wszystkich wymienionych tu trzech podstawowych przejawach etniczności: 1) samoidentyfikacji etnicznej, 2) osobowości kulturowej i 3) zachowaniach etnicznych, można wyraźnie dostrzec decydujące znaczenie aspektów kulturowych, wynikających ze wspólnego dziedzictwa kulturowego, wspólnie kultywowanej tradycji oraz wspólnych losów i doświadczeń historycznych. W zależności od etapów asymilacji i akulturacji, te poszczególne przejawy etniczności ujawniają się z różnorodną intensywnością. I tak, te definicje etniczności, które akcentują przede wszystkim rolę identyczności grupowej lub wręcz utożsamiają etniczność z istnieniem grupy etnicznej, mogą być z dobrym skutkiem stosowane tylko tam, gdzie zdecydowana większość imigrantów i ich potomków nie została jeszcze w dużym stopniu wchłonięta przez główny nurt amerykańskiego społeczeństwa. Kompleks getta i przeciwstawienie swego środowiska etnicznego otaczającemu światu sprzyjają utrzymywaniu się łatwo obserwowalnych cech etniczności (odrębności), które wynikają przede wszystkim z aktualnej sytuacji grup etnicznych w amerykańskim społeczeństwie.

Na dalszych etapach procesu asymilacyjnego i zaawansowania akulturacyjnego sytuacja zmienia się zasadniczo. Instytucje etniczne tracą wpływy i popularność, wpływ środowiska rodzinnego ulega ograniczeniu i nie jest już tak decydujący jak w pierwszej czy drugiej generacji, a terytorialna zwartость grupy rozmywa się wraz ze wzrastającym stopniem mobilności społecznej. W takiej sytuacji na miejscu grupy pojawia się agregat jednostek — amorficzna zbiorowość rozpoznawalna jedynie poprzez system etnicznych symboli, rudymenarnych etnicznych zachowań, sentymentów opartych na tradycji historycznej i świadomości wspólnego pochodzenia. Etniczność staje się coraz bardziej nieuchwytna, coraz trudniejsza do zbadania i interpretacji. Jest bowiem w tym przypadku wynikiem nie tyle bieżącej, ile przede wszystkim historycznej sytuacji członków zbiorowości.

Na to ważne rozróżnienie zwrócili w nieco odmienny sposób uwagę J. Fishman i V. C. Nahirny (1966, s. 96), wprowadzający pojęcia etniczności mniejszościowej (*minor ethnicity*) i etniczności marginalnej (*marginal ethnicity*). Pierwsze określenie oznaczać ma taką sytuację, w której imigranci w pełni zachowali swą odrębność językowo-kulturową. A zatem należy ją odnieść głównie do pierwszej i częściowo drugiej generacji etników, które formują grupy etniczne, charakteryzujące się swoistymi cechami kulturowymi decydującymi o typie reprezentowanej przez nich etniczności. Przy tak zawężonym rozumieniu etniczności wielu badaczy zajmujących się problematyką środowisk imigracyjnych w USA nie rozróżniało wyraźnie samej grupy etnicznej od reprezentowanej przez nią etniczności i w związku z tym wykazywało nawet skłonność do traktowania tych pojęć synonimicznie.

Odmienne ma się sprawa z etnicznością marginalną, stanowiącą konsekwencję zaawansowanego procesu zmian społecznych, dezintegracji grupy, zaniku szeregu elementów kulturowych oraz przejścia fragmentów dziedzictwa kulturowego i tradycji z poziomu *ethnic way of life* do sfery symboliki, świadomości pochodzenia, celowo akcentowanych gestów i okazjonalnych aktów. Ten rodzaj marginalnej etniczności spotykamy w środowiskach amerykańskich etników trzeciej i dalszej generacji, którzy swą genealogię, etniczne zainteresowania kulturowe oraz przynależność do określonej zbiorowości traktują jako drugorzędne cechy swej osobowości, choć w niektórych sytuacjach mogą się one ujawnić z dość dużą nawet mocą. Chodzi tu przede wszystkim o te świadome działania etniczne, których celem jest wzmocnienie własnej etniczności, regeneracji związków z przeszłością, z kulturą kraju swych przodków. Marginalna etniczność staje się cenną wartością dla tych etnicznych Amerykanów, którzy z racji osiągniętego statusu i stopnia integracji nie muszą już wstydzić się i ukrywać swego rodowodu. W tym renesansie zainteresowań etnicznych, obejmującym w Stanach Zjednoczonych nie tylko pewne kręgi polonijne, ale widocznym również wśród innych grup i zbiorowości etnicznych, ważne miejsce przypada rozwojowi różnorodnych form kultury etnicznej opartej na dziedzictwie i tradycjach kultury narodowej i ludowej kraju pochodzenia.

BIBLIOGRAFIA

Aronson D. R.

1976 *Ethnicity as a cultural system. An introductory essay* [w:] *Ethnicity in the Americas* (ed. by F. Henry), The Hague—Paris.

Bernard W. S.

- 1972 *Integration and ethnicity*, [w:] *Immigrants and ethnicity. Ten years of changing thought*, (ed. by Bernard W.S.), New York.

Dashefsky A.

- 1975 *Theoretical frameworks in the study of ethnic identity: Toward a social psychology of ethnicity*, "Ethnicity", t. 2.

Fishman J. A.

- 1966 *Language loyalty in the United States. The maintenance and perpetuation of non-English mother tongues by American ethnic and religious groups*, London—The Hague—Paris.

Fishman J. A. and Nahirny V. C.

- 1966 *The ethnic group school and mother tongue maintenance* [w:] Fishman J. A. (ed.), *Language loyalty in the United States*, London—The Hague—Paris.

Glazer N.,

- 1954 *Ethnic groups in America. From national culture to ideology*, [w:] *Freedom and control in modern society* (ed. by M. Berger, T. Abel, Ch. H. Page), New York.

Glazer N. and Moynihan D. P.

- 1970 *Introduction to the second edition: New York City in 1970*, [w:] Glazer N. and Moynihan D. P., *Beyond the melting pot: The Negroes, Puerto Ricans, Jews, Italians and Irish of New York City*, Cambridge, Mass. — London

Glazer N. and Moynihan D.P.

- 1975 *Introduction*, [w:] *Ethnicity. Theory and experience*, (ed. by Glazer N. and Moynihan D. P.), Cambridge, Mass.

Gordon M. M.

- 1970 *Assimilation in American life. The role of race, religion and national origins*, New York.

Greeley A.M.

- 1964 *American sociology and the study of ethnic immigrant groups*, "The International Migration Digest" (New York) vol. 1, nr. 1.
 1974 *Editorial*, "Ethnicity", vol. 1, nr. 1.
 1975 *Why can't they be like us. America's white ethnic groups*, New York.

Greeley A. M. and McCready W. C.

- 1975 *The transmission of cultural heritages: The case of the Irish and Italians*, [w:] *Ethnicity. Theory and experience*, (ed. by N. Glazer and Moynihan D. P.), Cambridge, Mass.

Isaacs H. R.

- 1974 *Basic group identity. The idols of the tribe*, "Ethnicity", vol. 1, nr. 2.

Isajiw W. W.

- 1974 *Definitions of ethnicity*, "Ethnicity", vol. 1, nr. 2.

Kolm R.

- 1971 *Ethnicity and society. A theoretical analysis and its implications for the United States*, (ed. by Center for Studies of Metropolitan Problems), maszynopis powielany.
 1974 *Ethnicity and ethnic groups: Research needs*, "The International Migration Review" (Staten Island), vol 8, nr. 25.

Kubiak H.

- 1975 *Rodowód narodu amerykańskiego*, Kraków.

- 1976 Omówienie dyskusji [w:] *Stan i potrzeby badań nad zbiorowościami polonijnymi*, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk.

Kuczyński J.

- 1972 *Indywidualność i ojczyzna. Filozoficzna problematyka kwestii narodowej*, Warszawa.

Lepkowski T.

- 1976 *Emigrant i członek Polonii. Wokół pojęć i kategorii*. [w:] *Mechanizmy polskich migracji zarobkowych* (wyd. przez C. Bobińską), Warszawa.

Makarczyk W.

- 1976 *Problem świadomości Polonii w świetle pamiętników*, „Przegląd Polonijny”, vol. 2, z. 1.

Nowak L.

- 1976 *Przedmowa: Ontologiczne założenia teorii*, [w:] „Poznańskie Studia z Filozofii Nauki”, z. 1 (*Teoria a rzeczywistość*), Warszawa-Poznań.

Obidiński E.

- 1974 *Methodological considerations in the definitions of ethnicity* (maszynopis powielany).

Paluch A. K.

- 1976 *Inkluzywne i ekskluzywne rozumienie terminu „Polonia”*, „Przegląd Polonijny”, vol. 2, z. 2.

Plax M.

- 1972 *On studying ethnicity*, „Public Opinion Quarterly”, vol. 36, nr. 1.
1974 *On groups behavior and ethnic factor in politics*, „Ethnicity”, vol. 1, nr. 3.

Posern-Zieliński A.

- 1977a *The international ethnic conference on “The State of Researches on Polonia collectivities” — Cracow 1975*, „Ethnologia Polona”, vol. 3.
1977b *Amerykańska antropologia kulturowa i jej współczesne problemy*, „Lud”, t. 61.
1978 *Ethnicity — ethnic culture and folk tradition in the American society (on the example of Polonia collectivities in the USA)*, „Ethnologia Polona”, vol. 4.

Sadowski A.

- 1973 *Pojęcie grupy etnicznej w socjologii*, „Studia Socjologiczne”, nr. 4 (51).

Sandberg N. C.

- 1974 *Ethnic identity and assimilation. The Polish-American community. Case study of metropolitan Los Angeles*, New York-Washington-London.

Schermerhorn R. A.

- 1970 *Comparative ethnic relations. A framework for the theory and research*, New York.
1974 *Ethnicity in the perspective of the sociology of knowledge*, „Ethnicity”, vol. 1, nr. 1.

Siemińska R.

- 1977 *Przynależność do grupy etnicznej jako czynnik różnicujący postawy członków społeczeństwa amerykańskiego*, „Studia Socjologiczne”, vol. 1 (64).

Stan.

- 1976 *Stan i potrzeby badań nad zbiorowościami polonijnymi* (pod. red. H. Kułbiaka i A. Pilcha), Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk.

Suchman E. A.

1964 *Sociomedical variation among ethnic groups*, "American Journal of Sociology", vol. 70.

Tomasi L. F.

n.d. *The ethnic factor in the future of inequality*, Staten Island, NY.

Vecoli R.

1970 *Ethnicity. A neglected dimension of American history* [w:] *The state of American history*, (ed. by H. J. Bass), Chicago.

Weber M.

1961 *Ethnic groups*, [w:] *Theories of society* (ed. by T. Parsons), Glencoe.

West K.

1972 *Stratification and ethnicity in „plural” new states*, "Race" (London), vol. 13, nr. 4.

ALEKSANDER POSERN-ZIELIŃSKI

CONCEPTS OF ETHNICITY IN AMERICAN ETHNIC STUDIES

(Summary)

This article is dealing with main definitions of ethnicity used in American studies of ethnic groups in sixties and seventies. Considering the multiplicity of ethnic definitions the author divided them into five groups pointing that they adequately describe: an ethnic group, group identity, behaviour of ethnic group members, ethnic feeling, and ethnic norms, values and life patterns. Next a short, critical characteristics of the above mentioned categories was given. It was stated in the conclusive part of these considerations that, in fact, each group of formulated definitions contains in some extent true characteristics. At the same time it was stated that multiplicity of points of view had not been only the result of different approaches represented by particular schools and disciplines but a cause of this phenomena is also inherent in great diversity of situation of each ethnic segment of the plural American nation. Many accepted concepts of ethnicity have been the outcome of this diversity. In the authors opinion it is impossible to construct one universal, precise and satisfactory definition of ethnicity, because such a definition will be either too general to be acceptable or not sufficiently enumerative to suit in each way of interpretation.

Nevertheless in the conclusive part the most important features of ethnicity (according to the author) occurring in the formation of the American nation and life of ethnic groups living in the United States were defined precisely. It was stated that ethnic aspect was a complex of identifying features determining ethnic and cultural pluralism of the USA society. These features in relation to a degree of assimilation and acculturation of a particular ethnic group and its members can be revealed with different intensity in ethnic self-identification. This self-identification is based on awareness of cultural origin and consciousness of historical

experiences of both a nation and a country of origin as well as American past of ethnic group. The symbols of ethnic identity, which correspond to cultural heritage of the group are of great importance in the process of this identification.

Ethnicity besides the factors of subjective ethnic identification becomes apparent in objective way by pressure of ethnic group tradition and influence of cultural heritage on subconsciousness and consciousness of individual and a group independently of his self-identification. This culturally conditioned features of personality manifested in a similar type of reactions, choices, inclinations, values, motivations, interests etc. create due to its repeatability a kind of ethnic character, which could be treated as derivative from national character of origin group of ethnic.

Last but not least ethnicity is visible in behaviour resulted from elements of subjective identification as well as from objective cultural and ethnic determinants. This aspect is expressed in activity based on subconscious inclinations and conscious commitment of ethnic to cultural, social, political and religious life of his community as well as cultivation of tradition and participation in act of ethnic solidarity etc.

In all three mentioned aspects of ethnicity i.e. ethnic self-identification, cultural personality and ethnic behaviour, it is clear that cultural factors are of greatest importance. They have resulted from common cultural heritage, tradition cultivated by common effort, common fate and historical experience of a group formed in immigration process and next adaptation to a new environment.